

Eörsi László: Széna tériek 1956

Tisztelt közönség, kedves barátaim!

Engedjék meg a személyes hangütést, hiszen a Széna tér forradalmi eseményei, többször is szerepet játszottak az életemben. Tudomásom szerint, a szerző is éppen ezért kért fel megtisztelő módon engem könyve bemutatására.

1956-ban a Déli pályaudvar közelében laktunk az Istenhegyi úton. Az oroszok betörése és a pályaudvar körüli harcok arra sarkalták szüleimet, hogy a biztonságosabbnak vélt angyalföldre, édesapám szülőházába költözzünk át. Egy ködös novemberi reggelen -úgy vélem 5.-én- apám a nyakába vett, mint négy éves kissrácot és anyámmal hármásban útra keltünk. Emlékfoszlányaim vannak erről az útról. Most is látom az akkori Moszkva téri nagy lépcsőt a 21-es busz végállomásánál, a „Gombát”, a Széna téri felfordított villamost. Hallom apám állandó sürgetését anyám felé: „...igyekezz, mert, ha lezárják a Margit hidat nem tudunk átjutni a túloldalra.” Abban, hogy a villamos képe akkor égett-e be az agyamba, ma már nem vagyok teljesen biztos, lehet, hogy csak az azóta megismert fotók keltik az érzékcsalódást, a de ja vu érzést. Az azonban biztos, hogy a hídon éppen akkor állt keresztbe egy szovjet tank, amikor odaértünk. Végül a Lánc hídon jutottunk át Pestre és megérkeztünk az Országbíró utcába. Azóta is él bennem egy furcsa szégyenérzet, azért -bár az ítékezés nem az én dolgom- mert hogy családom azon ritka fővárosiak közé tartozik, akik egyáltalán nem vettek részt a forradalomban.

A következő találkozásom a Széna téri 56-tal 1990-91-ben történt. Az 56-os Intézet belekezdett a forradalmi cselekményeik miatt kivégzettek lajstromba foglalásába, rövid

életrajzuk megírásába. Nekem akkori levéltáros-történésznek először a Széna téri halálos ítéletekkel végződött perek feldolgozása jutott. Kafkai élmény volt a Fővárosi Bíróság irattárában, a BFL raktáraiban már megszokott por sokszorosában tanulmányozni az akkor még be nem dobozott, két kartonlap között „gurnival” összefogott iratokat. Kézbe venni a nemzeti színű fonállal (sic!) összefűzött ítéletpéldányokat, elolvasni az első kivégzési jegyzőkönyvet érezni a torok fojtogatását, a tehetetlen dühöt. Az irattárban egy gyalult asztal állt, az ablakából rá lehetett látni arra a kis udvarra, ahol a perekben szereplők és a jelen raboskodói többször is megfordultak. A mostaniak beszéd foszlányai, futballadájuk pattogásának zaja tavaszi-nyári napokon beszűrődött a terembe. Itt ismerkedtem meg közelebből Lacival, akivel sokszor ültünk egymással szemben a nagy asztalnál különböző perek irataiba merülve. Tekintettel arra, hogy a bíróságon igen akadozva folyt le a rendszerváltás, úgy emlékszem volt egy egészen ostoba tilalom. Mindenki csak azt a pert vizsgálhatta, amelyikre kutatási engedélye szólt, a kollégája által vizsgált anyagba nem nézhetett bele. Mondani sem kell, hogy Eta, a segítőkész irattáros megértő elnézése mellett milyen magasról tettünk a szabályra. A perek tanulmányozása során egyszerre állt össze bennünk az a kép -amely azóta is mindkettőnk meggyőződése-, hogy az iszonyatos vádak, rágalmak, hazugságok ellenére, ha nyilvánvalóan más minősítéssel is, mint azt a bírák tették, de az iratok alapján, kirajzolható az események kronológiája. Forráskritika nélkül egyetlen történész sem dolgozhat. Ha valamely –akár valódi, akár konstruált tények fokozottan megkívánják a kritikus távolságtartást, az életszerűség keresését, a vádlottak védekezési stratégiájának megértését, akkor azok az 56-os perek. Egyetértettünk abban, hogy témánk kényessége miatt, a történelmi szerep megtartása mellett Sherlock Holmesi nyomozómunkát is kell végeznünk. Ezért kezdett el Laci is, én is, a perek vizsgálata mellett interjúkat is készíteni az áldozatokkal.

Harmadik találkozásom a Széna téri felkelőkkel 1994-ben, éppen tíz éve történt. Lugossy László filmrendező, operatőr filmet készült forgatni Márton Erzsébetről, Marosán György letartóztatójáról. Tekintettel arra, hogy a Fónay-Márton pert én dolgoztam fel, a rendező fölkért történész szakértőnek. A filmben azután riportrekedtem is, részt vettem vágásában. Munkánkat még további két közös 56-os tárgyú filmben való együttműködés követte. Az első film, döntő fordulatot hozott az életemben, pályamódosítással megérkeztem fiatal korom álmodott terepére a filmgyártásba. Azóta dokumentumfilm rendező lettem és most éppen a tizedik filmemet készítem, az utolsókat már saját bt-nk gyártásában, a fiammal együtt dolgozva. Ennél többet nem kaphattam volna „vénségemre”.

A negyedik és egyelőre utolsó találkozás már a könyvnek köszönhető. Kézbe venni a kötetet, ismerkedni a lapjaival, belenézni a névmutatókba, valóságos időutazást jelentett. Irigylem Lacit, hogy megírta azt a könyvet, amit én részben a pályamódosítás, részben menthetetlen lustaságom miatt nem tudtam befejezni, holott 92-93 táján belekezdtem. Számomra külön élmény a könyv olvasása, hiszen az ismert nevek események sorjázása fölhozza a múltból a 10-15 éves érzéseket, a megoldandó problémákon való fejtörések emlékét. Tehát irigylem a szerzőt, de egyben boldog is vagyok, hogy a kötet összeállt. Egyrészt az utóbbi években egyre biztosabban tudtam, hogy én azt, nem fogom megírni, másrészt Laci életművéből fájóan hiányozna ez a fejezet, harmadrészt sokkal jobban megcsinálta, mint amire én valaha is képes lettem volna.

A fővárosi jelentős felkelő csoportok történetét, különös tekintettel a Tűzoltó utcaiakra és a Corvin köziekre Laci hallatlan precizitással megírta, torzó lenne munkálkodása e nélkül a kötet nélkül.

A Széna téri felkelők története rendkívül fontos. Tevékenységük annyira szerteágazó, hogy szinte cseppben a tengerként magában foglalja a forradalom eseményeit, jelenségeit, lehetséges percepciónak nagy részét. A könyv ajánlója, bemutatója nem recenzens, tehát nem feladatom a könyv tartalmi bemutatása. Azok kedvéért azonban, akik nem ismerik a történetet, kiemelnék néhány kulcsfontosságú eseményt, a Széna tériek tevékenységének illusztrálására.

A forradalom ideje alatt Szabó bácsiék részt vettek fegyveres harcokban, elfoglalták a metró-építők munkásszállását, majd a Maros utcai laktanyát, később a hűvösvölgyi ÁVH-s objektumot, a II. kerületi pártházat. Részt vettek ÁVH-sok előállításában, az önként jelentkezettek letartóztatásában, őrzésében. Rabokat szabadítottak a Fő utcában és Csolnokon. Kapcsolatot tartottak a Nemzeti Bizottmánnyal, a Nemzetőrséggel, a Petőfi és a Bem laktanyával. Egységüket századokba ill. a „bányászbrigádba” szervezték, igyekeztek megfelelni a reguláris katonaság követelményeinek. Közben tárgyalásokat folytattak az újra alakuló pártokkal, más felkelő csoportokkal és a kormánnyal is. Egységeik voltak a Hűvösvölgyben az említett parancsnokságokon, de a Várban és annak barlangjaiban is. November 4. után állásokat foglaltak a budai hegyekben, és Nagykovácsiban is. Egy csoportjuk egészen Szombathelyig jutott, itt esett orosz fogságba, tehát még a Szovjetunióba deportáltak között is lehet Széna térikkel találkozni. A megtorlásnak nagyon sok Széna téri áldozata lett. Legendás parancsnokuk Szabó bácsi egyike az első kivégzetteknek.

Ám nem csak a kivégzettek tekinthetők áldozatnak. Rengeteg Széna téri fiatal életét törte derékba a börtön, a meghurcoltatások sora. Sokan közülük annyira megkeseredtek, hogy máig

nem képesek az események, múlt-jelen-jövő reális megítélésére. Így keletkeznek legendáriumok, túlzások, gyűlölet szította téves ítéletek és megnyilatkozások, romantikus túlzások öltözködésben, eszközhasználatban a katonás múltat felidéző összejöveteleken. A Széna tériek a forradalom alatt zömükben munkások, diákok, megkockáztatom baloldali, kis túlzással: antikommunisták voltak. Mára mintegy Orlandóként újraszületve zömükben jobboldaliak. A széna téri megemlékezéseket is az úgynevezett „polgári oldal” szervezi. Ezért fontos Eörsi László aprólékos adatgazdag munkája, hiszen híven illusztrálja a tényekkel nehéz vitatkozni. Könyve hasznos útmutatója lesz a jövődő elfogulatlan, a forradalom valós történetére kíváncsi nemzedékeinek.

Budapest, 2004. október 20.

Kresalek Gábor